

УДК 658.14:332.1

Малахова Ю.А.

асистент кафедри менеджменту
Національного транспортного університету

ІНВЕСТИЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЧИННИКИ, ЩО ЇЇ ВИЗНАЧАЮТЬ

У статті узагальнено результати дослідження змісту інвестиційної активності підприємств, досліджено її зв'язок з інвестиціями та інвестиційною діяльністю. Визначено проблемні питання, які стримують розвиток інвестиційної активності вітчизняних підприємств. Класифіковано внутрішні та зовнішні фактори, що визначають рівень та ефективність інвестиційної активності підприємства.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна активність, податки, система оподаткування, зовнішні фактори, внутрішні фактори.

Малахова Ю.А. ИНВЕСТИЦИОННАЯ АКТИВНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ И ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ЕЕ ФАКТОРЫ

В статье обобщены результаты исследования содержания инвестиционной активности предприятий, исследована ее связь с инвестициями и инвестиционной деятельностью. Определены проблемные вопросы, которые сдерживают развитие инвестиционной активности отечественных предприятий. Классифицированы внутренние и внешние факторы, определяющие уровень и эффективность инвестиционной активности предприятия.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная активность, налоги, система налогообложения, внешние факторы, внутренние факторы.

Malakhova J.A. ENTERPRISE INVESTMENT ACTIVITIES AND FACTORS DETERMINE ITS

The paper summarizes the results of the study content investment activity of enterprises, to its connection with the investments and investment activity. To identified issues hampering the development of investment activity of domestic enterprises. To classified internal and external factors that determine the level and efficiency of investment activity of the company.

Keywords: investments, investment activity, investment activity, tax, taxation, external factors, internal factors.

Постановка проблеми. Здійснення інвестиційної діяльності має особливе значення як на макро-, так і на мікрорівні. Досвід багатьох розвинених країн показав ефективність залучення інвестицій, які за обсягами та інтенсивністю здійснення є основою ефективних економічних процесів як у суб'єктів господарювання, так і в державі, чим забезпечують темпи та напрями зростання економіки. Дієвий господарський механізм управління інвестиційним процесом сприяє розвитку ринкових відносин, збереженню, використанню та відтворенню економічного потенціалу країни. Підприємствам процес інвестування надає можливість стійкого розвитку, сприяє нарощенню обсягів виробництва, збільшенню доходу, підвищенню конкурентоспроможності на ринку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість наукових праць таких вітчизняних та зарубіжних учених, як В. Базилевич, В. Беренс, І. Бланк, Л. Борщ, І. Верхогляд, В. Грідасов, П. Кухта, К. Макконнелл, С. Брю, Т. Майорова, А. Мертенс, В. Осецький, А. Пересада, Д. Черваньова, С. Шмідт та ін., присвячена дослідженням інвестиційної діяльності підприємств, що свідчить про актуальність даного напрямку досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наукову популярність, поняттю «інвестиційна активність» в економічній літературі приділено недостатньо уваги, проте в умовах виходу з чергової фінансової кризи саме активізація процесу інвестування є одним з актуальних напрямів розвитку економіки України.

Мета статті полягає у дослідженні сутності поняття «інвестиційна активність підприємств», визначенні його відмінностей від категорій «інвестиції» та «інвестиційна діяльність», а також в аналізі зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на інвестиційну активність підприємства, визначаючи її рівень та якість.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах інвестиційна діяльність сприяє

розширенню й оновленню виробництва шляхом модернізації техніко-технологічної бази підприємств, забезпечує підвищення якості і конкурентоспроможності товарів та послуг. Інвестиційна діяльність є найважливішим складником не тільки економічного, а й соціального та екологічного розвитку суб'єктів господарювання, галузей економіки, держави.

Починаючи з 2008 р. в Україні відбувалося зниження інвестиційної активності, яке спостерігається й досі та свідчить про наявність проблем у сфері фінансового забезпечення інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств. Зниження темпів оновлення основного капіталу та, як наслідок, різке згортання інвестиційної діяльності в Україні значною мірою спричинені світовою фінансово-економічною кризою [1]. Також на невисокий рівень інвестиційної активності впливає низький рівень валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП, що не відповідає потребам забезпечення розширеного відтворення [1; 2, с. 11].

Дослідження питань інвестиційної активності певною мірою стримується відсутністю узгоджених понять категорій «інвестиції», «інвестиційна діяльність» та «інвестиційна активність».

Щодо перших двох понять, то, незважаючи на широкий спектр їх трактувань, існують законодавчо обґрунтовані визначення. Так, згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», «...інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект...», а «...інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій...» [3].

К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю розглядають інвестиції як витрати на виробництво та накопичення засобів виробництва і збільшення матеріальних запасів [4, с. 995]. Поширеним є визначення інвестицій Л.Дж. Гитманом та М.Дж. Джонком, які під інвестиціями розуміють спосіб вкладення капіталу, який

повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу та (або) принести позитивну величину доходу [5, с. 10].

Наведені визначення містять дві спільні особливості: по-перше, інвестиції пов'язані із вкладенням (коштів, інтелекту, майна тощо); по-друге, вони спрямовані на віддачу (зростання капіталу, отримання соціальних благ).

Не відповідає даним визначенням трактування інвестицій податковим законодавством. Згідно зі ст. 14.1.81 Податкового кодексу України [6], «інвестиція – господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно». Проте оскільки мова йде про операції, то дане визначення за економічним змістом більш відповідає визначенню інвестиційної діяльності. Таким чином, інвестиційна діяльність представляє собою сукупність господарських операцій, пов'язаних з інвестиціями в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності.

Щодо визначення поняття інвестиційної активності, то тривають наукові дискусії. Низка науковців розглядає інвестиційну активність як результат інвестиційної діяльності. Так, Л.М. Салімов вважає, що «інвестиційна активність у широкому сенсі є фактичним результатом складної динамічної взаємодії, з одного боку, можливостей інвестування, а з іншого – рівня ймовірності досягнення заданої кінцевої мети інвестиційної діяльності» [7, с. 87]. Схожої думки дійшли І.А. Мостовщикова та І.А. Соловйова, які вважають, що інвестиційна активність являє собою якийсь вимірний результат інвестиційної діяльності об'єкта, що відображає реалізацію його потенційних можливостей за наявних ризиків [8, с. 61]. Таким чином, можна стверджувати, що вказані науковці розглядають інвестиційну активність як показник ефективності інвестиційної діяльності.

Інша група науковців відносить інвестиційну активність до екстенсивних показників інвестиційної діяльності. Даної думки стосовно регіону притримується Н.І. Клімова, яка вважає, що інвестиційна активність – це ступінь інтенсивності процесів інвестування, яка враховує ресурсні та реалізовані інвестиційні можливості регіональної економічної системи [9], а також І.І. Ройзман, А.Г. Шахназарова, І.В. Гришина, які розглядають інвестиційну активність регіону як розвиток та інтенсивність інвестиційної діяльності регіону, що характеризується обсягами та темпами залучення інвестицій в основний капітал регіону [10].

Низка науковців [11; 12] розглядає інвестиційну активність як показник ефективності та екстенсивності інвестиційної діяльності. Під інвестиційною активністю вони розуміють характеристику інвестиційної діяльності, що відображає в динаміці розмір і структуру інвестиційного портфелю, а також ефективність використання інвестиційних ресурсів. Такої ж думки дотримуються і Т.П. Левченко та О.В. Єпанешнікова, які вважають, що інвестиційна активність – це активізація інвестиційної діяльності, яка характеризується здатністю об'єкта інвестування відповідати економічним потребам суспільства [13].

Усі зазначені підходи єдині в одному: інвестиційна активність є показником інвестиційної діяльності. Нерозв'язаним залишається питання: до числа яких показників – ефективності чи екстенсивності інвестиційної діяльності – належить інвестиційна активність? Ми вважаємо, що інвестиційна активність є екстенсивним показником інвестиційної

діяльності, тобто характеристикою обсягів і темпів залучення інвестицій для підвищення рівня ефективності основної діяльності підприємства.

Обґрунтуванням цього положення є таке. Інвестиційна діяльність підприємства може бути внутрішньою та зовнішньою. Перша передбачає внутрішній розвиток підприємства та пов'язана з реальними інвестиціями, що спрямовані на оновлення наявних та створення нових матеріальних та нематеріальних ресурсів (патентів, ліцензій, «ноу-хау», програмного забезпечення тощо). Зовнішня інвестиційна діяльність сприяє зовнішньому розвитку підприємства та пов'язана з фінансовими інвестиціями, які передбачають вкладення коштів у різні фінансові інструменти (активи), серед яких найбільш значну частку займає вкладення коштів у цінні папери, а також депозити, цільові банківські вклади тощо. Так, внутрішня інвестиційна діяльність безпосередньо прибуток підприємству не приносить. Її ефективність реалізується в процесі основної діяльності завдяки розширенню, реконструкції, технічному оновленню матеріально-технічної бази підприємства, зростанню його виробничого потенціалу, тому ефективність інвестиційної діяльності вимірюється показниками ефективності основної діяльності, у тому числі показниками рентабельності основних засобів. А прибуток у вигляді отриманих процентів та дивідендів забезпечує лише зовнішня інвестиційна діяльність.

Інвестиційна активність підприємств шляхом інноваційного забезпечення та простого оновлення основних засобів створює передумови для їх технологічного оновлення. Особливістю інвестиційної активності є те, що її обсяги визначають темпи економічного розвитку підприємства. Іншими словами, інвестиційна активність є складовою частиною ділової активності суб'єктів господарювання.

Розвиток інвестиційної діяльності залишається одним з основних шляхів стабілізації економіки, забезпечення випуску якісної конкурентоспроможної продукції, однак і без того невисокий рівень інвестиційної активності в державі має тенденцію до зниження.

На сучасному етапі існують певні передумови, що стримують розвиток інвестиційної активності вітчизняних підприємств, серед яких особливо слід відзначити:

- відсутність законодавчо визначених гарантій для інвесторів;
- нестабільність та недосконалість вітчизняного податкового законодавства;
- високий рівень податкового тиску на капітал господарюючих суб'єктів;
- відсутність дієвої системи страхування іноземних інвестицій;
- невисокий рівень знань фахівців у галузі інвестиційного менеджменту;
- нерозвиненість вітчизняної інвестиційної інфраструктури тощо.

Необхідно зазначити, що для інвестиційного ринку характерні такі етапи життєвого циклу, як зростання інвестиційної активності, пік інвестиційної активності, її зниження та спад. Залежно від конкретних етапів формується інвестиційна активність підприємства.

Рівень інвестиційної активності, як і будь-якої діяльності підприємства, визначає складна та динамічна взаємодія факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Вони визначають якісні та кількісні характеристики інвестиційної активності, впливають на обсяги та напрями інвестицій, одно-

часно обмежують та стимулюють зростання ефективності інвестиційної діяльності підприємств.

До внутрішніх факторів належать суб'єктивні чинники, які визначають інвестиційні можливості підприємства і залежать від організації та управління підприємством. Впливати та змінювати їх спроможне керівництво підприємства.

Оскільки підприємство не є самодостатньою закритою системою, а здійснює свою діяльність в певних умовах, під час здійснення інвестиційної діяльності також необхідно враховувати вплив зовнішніх (об'єктивних та некерованих) факторів. Вони не залежать від підприємства, вимагають від нього адаптації господарських процесів, отже, мають бути враховані під час здійснення інвестиційної діяльності. Їх класифікацію наведено в табл. 1.

Сучасний стан діяльності підприємств дає змогу виділити такі групи факторів, які визначатимуть кількісні та якісні зміни інвестицій на мікрорівні:

1. Організаційно-правові: забезпечують правову основу інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання, враховують політичну ситуацію в країні, визначають організаційні аспекти створення та діяльності підприємств.

2. Фінансово-економічні: визначають вплив грошової, бюджетної, кредитної, податкової, амортизаційної політики держави та підприємства на інвестиційну активність суб'єктів господарювання.

3. Техніко-технологічні: враховують рівень використання досягнень науки та техніки, стан оновлення та модернізації основних засобів підприємства.

4. Соціальні: зумовлюють вплив соціальних наслідків на розвиток держави та суб'єктів господарювання, зокрема на трудовий потенціал, рівень освіченості, умови та рівень організації праці.

5. Екологічні: досліджують можливості залучення та використання природних ресурсів, нових видів енергії як об'єктів інвестування, а також ураховують їх вплив на стан навколишнього середовища в процесі розвитку господарської діяльності підприємств.

6. Інформаційні: забезпечують суб'єктів інвестування інформацією про фактичний стан інвесту-

вання, ситуацію на ринку, перспективні напрями розвитку, оцінку зовнішнього середовища підприємства, потенційних інвесторів та об'єктів інвестування, інвестиційний потенціал підприємства.

Одним із чинників фінансово-економічної групи факторів, який має особливий вплив на інвестиційну активність підприємства, є діюча система оподаткування. Питання законного зменшення податків до сплати в бюджет є важливим аспектом діяльності кожного підприємства, оскільки для власника будь-якого бізнесу податки і збори – це частина його прибутків, які можливо інвестувати в подальший розвиток підприємства для отримання більших прибутків.

Дискусії про регулюючу функцію податків, а також їх вплив на інвестування та розвиток підприємства почалися більше 500 років тому. Так, арабський мислитель Ібн Хальдун стверджував, що податкові ставки повинні стимулювати ділову активність, інакше руйнуються економічні стимули виробництва. Трохи пізніше Ф. Кене довів, що оподаткування доходів фермера-орендатора скорочує обсяги капіталовкладень у сільське господарство, зменшуючи цим обсяги виробництва. Схожої думки дотримувався і Д. Рікардо, який уважав, що податки заважають створенню та накопиченню капіталу [14].

Сучасний зарубіжний досвід доводить, що держава може стимулювати інвестиційну активність підприємств за допомогою податків. Зокрема, у розвинених країнах доходи від приросту вартості акцій оподатковуються за нижчою ставкою, ніж доходи у формі дивідендів. Отже, для мінімізації податків доцільно більшу частину доходів інвестувати, а не витратити на дивіденди. Проте вітчизняна податкова система не є достатньо гнучкою, відзначається громіздкістю та регресивністю. Хоча А. Сміт ще в 1776 р. обґрунтував, що податки на підприємницьку діяльність мають бути «легкими».

За результатами дослідження впливу податків на стимули до здійснення інвестицій Н.Г. Менкью виділяє два основних чинники: зміну податків на доходи корпорацій та інвестиційний податковий кредит. Науковець вважає, що податок на прибуток корпорацій зменшує стимули до інвестування, оскільки

Таблиця 1

Класифікація чинників, що впливають на інвестиційну активність підприємства

Чинники	Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище
Організаційно-правові	- законодавство - політичні кризи - режим митного регулювання	- форма власності - галузева приналежність - вид продукції - тип та розмір підприємства - тип контрактів із контрагентами - рівень продуктивності праці
Фінансово-економічні	- економічні кризи - стан кредитно-банківської сфери, доступність кредитів - система оподаткування - рівень інфляції - конкуренція	- фінансово-економічний стан підприємства - кредитоспроможність підприємств - наявність власних коштів і рівень прибутковості
Техніко-технологічні	- державне стимулювання інновацій - напрями розвитку науково-технічного прогресу	- виробничий потенціал - технічне оснащення - рівень наукової і технологічної спеціалізації - рівень техніки безпеки
Соціальні	- соціальна нестабільність у державі - доступні кваліфіковані працівники - дешева робоча сила	- кадровий потенціал - організація праці - умови праці
Екологічні	- стан навколишнього середовища	- відповідність якості товарів та послуг екологічним нормам
Інформаційні	- стан розвитку ринку продукції (послуг), що виробляється (надається) підприємством - очікування споживачів - умови страхування й отримання гарантій від некомерційних заходів	- інформація про інвестиційну привабливість підприємства

під час визначення величини прибутку для оподаткування виходять із величини амортизації, визначеної на основі цін, сплачених за капітальні блага в момент їхнього придбання. Проте інфляційні процеси підвищують відновлювальну вартість, яка стає, як правило, більше за первинну, отже, і база оподаткування податком на прибуток зростає. Як наслідок, скорочуються стимули для інвестування. Це найбільш актуально для країн із нестабільною економікою, з інтенсивними інфляційними процесами. Отже, щоб податок на прибуток не підбивав стимулів до інвестування, необхідно коригувати амортизаційні суми з урахуванням дорожчання придбання та відновлення основних засобів [13].

Н.Г. Менкью стверджує, що інвестиційний податковий кредит знижує витрати на одиницю капіталу, стимулює його накопичення. Проте вчений попереджає, що субсидування інвестицій та податкові інвестиційні кредити можуть мати суперечливі наслідки [15]. Зокрема, очікування підприємствами інвестиційних субсидій за уповільнення темпів економічного зростання затримуватиме здійснення інвестицій та поглиблюватиме економічний спад.

В умовах економічного зростання країни складність та багатогранність інвестиційної діяльності потребують урахування не тільки економічних мотивів, а й соціальних, екологічних, що може забезпечити державне регулювання.

Інвестиційна активність підприємств регулюється не тільки податковим механізмом управління економікою держави, але й податковим механізмом управління діяльністю підприємства, який визначається сукупністю засобів та методів впливу на економічну діяльність підприємства, діючим податковим законодавством та відповідає податковій стратегії підприємства.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що поняття «інвестиції», «інвестиційна діяльність» та «інвестиційна активність» перебувають у тісному взаємозв'язку. Так, інвестиційна діяльність представляє собою господарські операції, пов'язані із вкладенням інвестицій в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності. Інвестиційна активність є показником інвестиційної діяльності та характеристикою обсягів і темпів залучення інвестицій для підвищення рівня ефективності основної діяльності підприємства.

Для повнішого розкриття змісту та визначення ефективності інвестиційної активності підприємств запропоновано класифікацію чинників, що чинять на неї вплив у внутрішньому та зовнішньому серед-

овищі, по групах. Одним із важливих чинників фінансово-економічної групи є діюча система оподаткування. Встановлено, що податки є однією з важливих економічних категорій, що впливають на інвестиційну активність підприємств, тому подальші дослідження спрямовані на аналіз впливу діючої системи оподаткування на інвестиційну активність підприємства, що реалізується через систему податкового менеджменту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кравченко О.В. Оцінка інвестиційної активності промислових підприємств в Україні / О.В. Кравченко // Ефективна економіка. – 2014. – № 8.
2. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України: аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2013. – 48 с.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII, із змінами та доповненнями.
4. Макконнелл К.Р. Економікс: Принципы, проблемы и политика: в 2-х т. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; пер. с англ. – Таллинн, 1993.
5. Гитман Л.Д. Основы инвестирования / Л.Д. Гитман, М.Д. Джонк; пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 1015 с.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
7. Салимов Л.Н. Сущность инвестиционной активности и ее значение в управлении региональной экономикой / Л.Н. Салимов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 9(147). – Вып. 20. – С. 83–88.
8. Мостовщикова И.А. Инвестиционная активность и инвестиционный профиль организации / И.А. Мостовщикова, И.А. Соловьева // Научный диалог. – 2013. – № 7(19): Экономика. Право. Политология. – С. 58–70.
9. Дерябина Я. Сравнительный анализ подходов к оценке инвестиционной привлекательности и инвестиционной активности российских регионов / Я. Дерябина // Инвестиции в России. – 2003. – № 8. – С. 9–19.
10. Гришина И.В. Комплексная оценка инвестиционной привлекательности и инвестиционной активности российских регионов: методика определения и анализ взаимосвязей / И.В. Гришина, А.Г. Шахназаров, И.И. Ройзман // Инвестиции в России. – 2001. – № 4. – С. 5–1.
11. Локтюхин В.В. Разработка моделей и методов оценки инвестиционной активности промышленных предприятий региона: дис. ... к.э.н. / В.В. Локтюхин. – Рязань, 2004. – С. 184.
12. Русских О.В. Повышение стимулирующей роли налогов в обеспечении инвестиционной активности предприятий: дис. ... к.э.н. / О.В. Русских. – Москва, 2005. – С. 160.
13. Левченко Т.П., Епанешникова О.В. Оценка инвестиционной активности индустрии гостеприимства / Т.П. Левченко, О.В. Епанешникова // Вестник СГУТиКД. – 2012. – № 1(19). – С. 54–60.
14. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо; пер. с англ. – М.: Госполитиздат, 1955. – 304 с.
15. Менкью Н.Г. Макроэкономика / Н.Г. Менкью. – М.: МГУ, 1994. – 736 с.